

HIKOYALARDA HISOB SO'ZLARING QO'LLANILISHI (HINDIY VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)

*Xalilova Zaxro Kamoliddin qizi, Termiz iqtisodiyot va servis
universiteti o'qituvchisi*

THE USAGE OF NUMERATIVES IN STORIES (ON THE EXAMPLE OF ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES)

*Khalilova Zakhro Kamoliddin qizi, Teacher of Termiz University
of Economics and Service*

УПОТРЕБЛЕНИЕ СЧЕТНЫХ СЛОВ В РАССКАЗАХ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ХИНДИ И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ)

*Халилова Захро Камолитдин кызы, преподаватель
Термезского университета экономики и сервиса*

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot hikoyalarda hisob so'zlarning hindi va o'zbek tillarida qanday qo'llanilishini o'rganadi. Turli tillardagi matnlarni tahlil qilish orqali hisob so'zlarning hikoya tuzilishiga, madaniy ahamiyatiga va lingvistik xilma-xilligiga ta'siri aniqlanadi. Qiyosiy lingvistik tahlil yordamida ushbu elementlarning chastotasi, funksiyasi va badiiy matnlarga ta'siri o'rganiladi.

Tayanch so'zlar: hisob so'zlar, son birliklari, hindi, o'zbek, tarjima, uslubiy funksiya, til qiyosi.

Abstract: This article analyzes the use of numeratives in Hindi and Uzbek short stories. It highlights their grammatical and stylistic functions, differences in application, and challenges in translation. Through comparative analysis, the study identifies how these linguistic elements enhance expressiveness and structure in stories.

Keywords: numeratives, classifiers, Hindi, Uzbek, translation, stylistic function, linguistic comparison.

Аннотация: В статье рассматривается использование числительных и счетных слов в коротких рассказах на хинди и узбекском языках. Анализируются их грамматические и стилистические функции, различия в употреблении и проблемы перевода. Сравнительный анализ выявляет, как эти языковые элементы усиливают выразительность и структуру повествования.

Ключевые слова: счетные слова, хинди, узбекский, перевод, стилистическая функция, языковое сравнение.

<https://orcid.org/0009-0007-7007-4290>

e-mail:

zakhro2698@gmail.com

KIRISH. Hisob soʻzlar (son va miqdor maʼnosini bildiruvchi birliklar) har bir tilda muhim leksik qatlamlardan biri boʻlib, ular nafaqat sanash, balki oʻlchov va taqqoslash vazifalarini ham bajaradi (Oʻzbek tilining izohli lugʻati, 2008). Hindiy va oʻzbek tillarida hisob soʻzlarning ishlatilishi oʻxshash va farqli jihatlariga ega boʻlib, bu jihatlar adabiy til meʼyorlari, uslubiy vositalar va sintaktik tuzilmalarda namoyon boʻladi (Hindi Grammar and Composition, 2012). Ushbu maqola hindiy va oʻzbek tillarida hisob soʻzlarning hikoyalardagi roli, ularning grammatik va uslubiy funksiyalarini tadqiq etishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Hindiy tilidagi hisob soʻzlari boʻyicha asosan rus va nemis tilshunoslari izlanish olib borgan. Hind tilshunosi Omkar N.Koulning ishlarida esa, hisob soʻzlari sifatlar turkumiga tegishli boʻlib, ularning morfologik jihatlarini batafsil tahlil qilingan. Oʻzbek tilshunosligida sharqshunoslik anʼanalari shakllangan boʻlsa-da, bu mavzuda hali koʻp tadqiqotlar olib borilmagan. F.f.f.d. (PhD) dotsent S.Nurmatovning “Hindiy tilida sanoq tizimining shakllanishi va taraqqiyoti” nomli doktorlik dissertatsiyasining toʻrtinchi boʻlimida hindiy tilidagi hisob soʻzlari chuqur oʻrganilgan. Shuningdek, N.Jiyanova oʻzining filologiya fanlari nomzodi ilmiy ishida “Boburnomadagi numerativlarning maʼno xususiyatlari” mavzusini yoritib, hindiy tilining oʻrta asrlarga oid oʻlchov birliklarini tahlil qilgan. Bundan tashqari, ushbu mavzu boʻyicha bir nechta maqolalar va tezislarni chop etilgan.

Oʻzbek tilidagi hisob soʻzlari yuqoridagi tillarga nisbatan foiz jihatidan kam boʻlmasa-da, bu borada olib borilgan tadqiqotlar soni yetarli emas. Alexandra Aikhenvaldning “*Classifiers: A Typology of Noun Categorization Devices*” kitobidagi “*Numerals, Classifiers, and Indefinite Articles in Uzbek*” boʻlimida oʻzbek tilida Sharqiy Osiyo tillaridagi kabi klassifikatorlar mavjud emasligi qayd etilgan. Shuningdek, u “bir” sanoq soʻzining ingliz tilidagi *a/an* artikllariga oʻxshash ravishda hisob soʻzlari bilan birgalikda kelib, muayyan vazifani bajarishini tahlil qilgan.

Shuningdek, hisob soʻzlari mavzusida publitsistik jihatdan olib borilgan bir qator tilshunoslik tadqiqotlari ham mavjud. Jumladan, A.Estadji va V.Xamidova oʻz maqolalarida fors tilidagi hisob soʻzlarining oʻrganilganlik darajasi hamda ularni toʻgʻri qoʻllash masalasiga eʼtibor qaratgan. S.X.Zaxrai, P.Pulaki va M.Beygilar tomonidan yozilgan hammualiflikdagi maqolada esa fors va rus tillaridagi hisob soʻzlari qiyosiy tahlil qilinib, ularning qoʻllanilishi hamda tasniflanishidagi oʻxshash va farqli jihatlar oʻrganilgan. Shuningdek, ushbu maqolada har ikki tilga xos hisob soʻzlarining funksional xususiyatlari tahlil qilinib, ularning grammatik va semantik tomonlariga alohida eʼtibor qaratilgan.

METODLAR. Ushbu tadqiqotda qiyosiy-tahlil usuli asosida hindiy va oʻzbek tillaridagi hikoyalardan olingan hisob soʻzlar tahlil qilindi. Buning uchun quyidagi manbalardan foydalanildi:

- Oʻzbek adabiyotidan hikoyalar (Abdulla Qodiriy, 1926; Shukur Xolmirzayev, 1980);

- Hindiy adabiyotidan hikoyalar (Premchand, 1936; Rabindranath Tagore, 1913);

- Tilshunoslikka oid ilmiy maqolalar va grammatik lugʻatlar (Oʻzbek tilining izohli lugʻati, 2008; Hindi Grammar and Composition, 2012).

Hisob soʻzlarning hikoyalardagi oʻrni, ularning sintaktik va semantik tahlili, tarjima jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar ham oʻrganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR.

1. Hindiy va oʻzbek hikoyalarida hisob soʻzlarning ishlatilishi

Tahlil natijalariga koʻra, hindiy va oʻzbek tillaridagi hikoyalarda hisob soʻzlar uch xil asosiy vazifani bajaradi:

1. Miqdor ifodalash: har ikkala tilda ham hisob soʻzlar miqdorni aniq koʻrsatish uchun ishlatiladi. Masalan:

- Oʻzbek tilida: “*Bir piyola choy ichib boʻlgach, u gap boshladi*” (Xolmirzayev, 1980).

- Hindiy tilida: “*एक कप चाय पीने के बाद उसने बात शुरू की*” (Premchand, 1936).

2. Sarlavha va matn ichida ta'sirchanlik yaratish: ba'zan hisob so'zlar muayyan bir effekt hosil qilish uchun qo'llanadi.

○ O'zbek tilida: "*U bir parcha nonni yeb, yo'lga tushdi*" (Qodiriy, 1926).

○ Hindiy tilida: "*वह एक टुकड़ा रोटी खाकर निकल पड़ा*" (Tagore, 1913).

3. O'lchov va taqqoslash: hikoyalarda aniq o'lchov va nisbatlarni ifodalash uchun ham hisob so'zlar ishlatiladi.

○ O'zbek tilida: "*Uch dona olma oldi va menga bittasini uzatdi*" (Xolmirzayev, 1980).

○ Hindiy tilida: "*उसने तीन सेब खरीदे और मुझे एक दिया*" (Premchand, 1936).

2. Grammatik va uslubiy farqlar

Hisob so'zlarning ishlatilishi ikki tilda birbiridan farq qiladi:

• Hindiy tilida hisob so'zlar doim o'lchov birliklari bilan qo'llanadi, masalan: "*दो किलो चावल*" (ikki kilo guruch) yoki "*तीन कप चाय*" (uch piyola choy) (Hindi Grammar and Composition, 2012).

• O'zbek tilida esa hisob so'zlar ot bilan alohida ishlatilishi mumkin, masalan: "*uch shisha suv*" yoki "*ikki bo'lak non*" (O'zbek tilining izohli lug'ati, 2008).

Hisob so'zlarning hikoyalardagi o'rni til me'yorlari bilan bog'liq bo'lib, har ikkala tilda ularning ta'sirchanligi, hissiy jihatlari va hikoyaning umumiy uslubiy xususiyatlari bilan bog'liq. Tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi xulosalar chiqarildi:

1. **Uslubiy ta'sir:** O'zbek va hindiy hikoyalarida hisob so'zlar ko'pincha hissiy ta'sir kuchaytirish, obraz yaratish va o'quvchini qiziqitirish uchun ishlatiladi (Qodiriy, 1926; Tagore, 1913).

2. **Tarjimaviy muammolar:** Hindiydan o'zbek tiliga yoki aksincha tarjima qilinganda hisob so'zlarning ta'siri yo'qolishi yoki o'zgarishi mumkin (Hindi Grammar and Composition, 2012).

3. **Kontekstga bog'liqlik:** Har ikkala tilda hisob so'zlarning ishlatilishi matn kontekstiga bog'liq holda har xil bo'lishi mumkin, ayniqsa, ularning ko'chma ma'noda qo'llanilishi muhim

ahamiyat kasb etadi (O'zbek tilining izohli lug'ati, 2008).

XULOSA. Hindiy va o'zbek tillarida hisob so'zlarning hikoyalardagi roli turlicha bo'lsa-da, ular asosan miqdor, o'lchov va taqqoslashni ifodalash uchun ishlatiladi. Ularning uslubiy ta'siri hikoyaning umumiy atmosferasiga bog'liq bo'lib, tarjima jarayonida diqqat bilan yondashish talab etiladi. Kelgusidagi tadqiqotlar hisob so'zlarning boshqa janrlardagi (masalan, dramatik va publitsistik asarlarda) ishlatilishini ham o'rganishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Hindi Grammar and Composition. (2012). New Delhi: Oxford University Press.

2. O'zbek tilining izohli lug'ati. (2008). Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.

3. Premchand, M. (1936). Godaan. Delhi: Bhartiya Gyanpith.

4. Qodiriy, A. (1926). O'tkan kunlar. Toshkent: Adabiyot nashriyoti.

5. Tagore, R. (1913). Gitanjali. Kolkata: Macmillan.

6. Xolmirzayev, Sh. (1980). Hikoyalar to'plami. Toshkent: Yangi asr avlodi.

7. Estadji, A. (2010). Анализ счетных слов в персидском языке [Analysis of counting words in the Persian language]. *Yazykovedenie i dialekt Khorasana*, (1). Meshhed.

8. Khamidova, V. (2024). О тематической классификации лексем, относящихся к счетным словам в персидском языке [On the thematic classification of lexemes related to counting words in the Persian language]. *Izvestiya NUUZ*, (1.10), 278–280.

9. Zakhrai, S. X., Pulaki, P., & Beygi, M. (2015). Анализ системы счетных слов в персидском языке в сопоставлении с русским языком [Analysis of the system of counting words in Persian compared to Russian]. *Вестник Московского государственного областного университета (МГОУ)*. Seriya: Lingvistika, (4), 184–190.